

Interview met Jan Donkers

De plicht het slechte nieuws te brengen

door Sebas Faber en Jurgen van Gessel

Jan Donkers (1943, Amsterdam), begon aan een studie sociologie maar maakte die niet af. Hij was redacteur van Propia Cures, De Revisor en Hitweek. Hij schreef drie bundels korte verhalen (Opgeruimde verhalen, Ouders van nu en Gevoel voor verhoudingen) en twee bundels reisverhalen: Amerika, Amerika (1983) en Reizen maakt rijk (1991). Hij beschouwt zichzelf tegenwoordig meer als journalist dan als schrijver en verzorgt al lang buitenland-reportages voor de VPRO-radio.

Jan Donkers reist graag en veel. In zijn meest recente bundel *Reizen maakt rijk* staan verhalen uit Sierra Leone, Texas, Panama, Haïti, Mexico, Hong Kong, Frankrijk, Peru, Las Vegas, Colombia, Warschau, Honduras en Amsterdam. Nauwelijks terug uit Mexico-Stad, waar hij en zijn vriendin Moniek Munninkhof het afgelopen jaar drie maanden verbleven en elke week voor de VPRO een half uur radio maakten, staat Donkers alweer op het punt om, dit maal voor de NRC, drie maanden naar Californië te gaan.

Wij treffen hem echter nog in Amsterdam, waar, aan de kop van de Reinier Vinkeleskade, Donkers en zijn jonge poes - wiens favoriete tijdverdrijf bestaat in het apporteren van spadoppen en sperziebonen - een verdieping met een schitterend uitzicht over het water bewonen. De geliefde dikke kater Elvis is helaas een week voor het interview overleden.

De halfuurtjes radio uit Mexico waren informatief, soms schokkend, vaak ontroerend maar - begrijpelijkerwijs - niet altijd even vrolijk. Donkers: 'Sommige mensen vonden dat het allemaal zo serieus was. "Mexico, dat is toch ook strand, muziek, plezier..." Maar er zijn teveel andere dingen die de aandacht domineren; Mexico is een onmogelijke stad. Een monster.'

Drie maanden lang ondervonden Donkers en zijn vriendin aan den lijve hoe het is om te leven in de grootste en meest vervuilde stad ter wereld, in een samenleving die nog steeds stevig in de greep zit van de PRI, de 'Institutionele Revolutionaire Partij', die sinds

1910, het jaar van de Mexicaanse Revolutie, het land onafgebroken heeft geregeerd. Op allerlei manieren wordt de bevolking gedwongen de partij te steunen. 'De werkloosheid in Mexico-Stad is zo enorm dat miljoenen mensen, vooral onderwijzers, hun geld verdienen met straathandel. Vergunningen worden nauwelijks meer afgegeven, dus als er politie langskomt, moeten ze betalen. De weinige vergunningen die er zijn, worden slechts gegeven aan leden van de PRI. Nu kun je ter plekke lid worden, maar dat is geen sinecure: je moet je contributie betalen en je opwachting maken op verkiezingsdag en bij andere bijeenkomsten. Dat wordt streng gecontroleerd. Bij verkiezingen worden die mensen *en masse* naar de stembussen gedirigeerd; ze worden dan ook geacht op de PRI te stemmen.'

*'Toen dacht ik: over tien jaar
lopen ze allemaal in
Led Zeppelin-T-shirts'*

Op dat niveau is er dus wel sprake van een gedegen organisatie, terwijl het op milieu-gebied zoveel moeite kost iets gedaan te krijgen...

Donkers: 'Het is nog maar sinds het midden van de jaren tachtig dat er überhaupt milieuwetten zijn. En dat is voor een belangrijk deel te danken aan de *Grupo de los cien* van Homero Aridjis [een groep intellectuelen die vecht voor het milieu, zie ook Strapats 4, sf], die in korte tijd een aantal verbeteringen heeft afgedwongen. Maar je ziet het resultaat: het is al zó ver, zó ernstig, dat er veel strin-

gentere regels nodig zullen zijn om echts iets te verbeteren. En dan nog. Volgens mij is het onmogelijk.'

Schrijver en milieu-activist Homero Aridjis heeft eens gezegd: 'Als ik door Mexico-Stad loop, heb ik het gevoel in de toekomst te lopen'; binnen afzienbare tijd zullen vele grote steden in de Derde Wereld er net zo slecht aan toe zijn. Donkers is het met hem eens, maar voegt eraan toe dat in Mexico de trek naar de stad nog sterker zal zijn dan elders. Kortgeleden is namelijk besloten om een van de belangrijkste verworvenheden van de Revolutie, het *ejido*-systeem, af te schaffen. *Ejid*os zijn stukken land in gemeenschappelijk bezit, verdeeld onder boeren die met hun familie een eigen perceel bewerken en zo in hun levensbehoeften voorzien. Donkers: 'Mensen die tot nu toe nog konden overleven van een stukje land waarop ze in ieder geval nog maïs en bonen konden verbouwen, zullen dat land hoogstwaarschijnlijk gaan verkopen, zich van het geld een auto aanschaffen en naar Mexico-Stad gaan.' Ieder jaar komt er zo een half miljoen inwoners bij, boven op de 500.000 die de stad zelf al jaarlijks in aantal toeneemt.

Waarnemers menen dat president Salinas de Gortari is bezweken voor de Verenigde Staten. Vorig jaar hebben Mexico en de VS een vrijhandels-verdrag gesloten en het is zeer waarschijnlijk dat Bush in de onderhandelingen modernisering van de Mexicaanse landbouw als voorwaarde heeft gesteld. Het nieuwe handelsverdrag zal in belangrijke mate Mexico's toekomst gaan bepalen, dat lijkt geen twijfel. Minder zeker is of die toekomst rooskleurig zal zijn. Donkers: 'Over de hele noordgrens staan nu zgn. *maquiladores*-fabrieken: afwerkingsfabrieken van Amerikaanse onder

verdrag zal die industrie alleen nog maar groeien. Dat zal voor een bepaalde groep mensen hun onmiddellijke, schrijnende armoede wegnemen. Maar wat het aan de infrastructuur van het land zal doen, weet ik niet.'

En aan de cultuur? Zal Mexico niet nog sneller veramerikaniseren?

Donkers: 'Ik moet zeggen dat, eenmaal buiten de stad, de *indiaansheid* van Mexico veel groter is dan ik dacht. Volgens mij is die cultuur zo taai dat ze niet binnen een aantal decennia zal worden afgevlakt.'

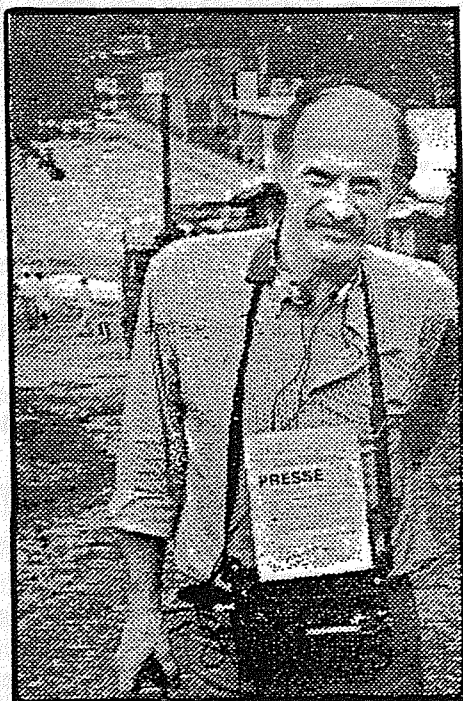
Donkers was in 1987 al eens in Mexico. In het voetspoor van romanschrijver B. Traven bezocht hij San Cristóbal de las Casas, hoofdstad van de staat Chiapas. In *Reizen maakt rijk* beschrijft hij hoe hij aanvankelijk getroffen is door de zuiverheid van de Indiaanse cultuur. Bij een tweede bezoek, enkele dagen later, vallen hem opeens andere dingen op: 'de winkels met het lelijke textiel en het gejammer van Julio Iglesias dat uit de bar klinkt.' Hij blijft staan voor *Cesar's Video Club* en voelt zich 'besprongen door de meest voorspelbare gevoelens over de zegeningen van onze cultuur, de cultuur die definitief alle andere op aarde heeft overwonnen en ooit ook de laatste resten van deze Indiaanse beschaving zal opslokken.'

Donkers nu: 'Toen dacht ik: over tien jaar lopen ze allemaal in Led Zeppelin-T-shirts. Niet dat ik dat zo vreselijk vind - ik wil er ook

niet al te sentimenteel over doen. Maar ik vind: hoe diverser de wereld, hoe rijker hij is. De mensen moeten niet hun traditionele kledij dragen om mij een plezier te doen. Vanuit een moralistisch standpunt echter, vind ik het teloorgaan van die cultuur betreuenswaardig.

'Aan de andere kant: je hoeft maar in een Indiaans gebied rond te lopen of je ziet, hoewel er wel iets verandert, hoe sterk de traditie is. Natuurlijk, de Indiaanse cultuur erodeert, gaat langzamerhand te gronde. Maar de resistentie daartegen is veel sterker dan ik dacht.'

In Chiapas was je eerst gecharmeerd van de stad en zag je later pas vervelende dingen. In je meeste verhalen is het andersom: daar kom je aan met een ideaalbeeld, wordt ontnuchterd door de harde werkelijkheid, om vervolgens weer allerlei lichtpuntjes te ontdekken. Hoe is dat nu

Jan Donkers

*'Sommige dingen lijken
maar niet tot de mensen
door te dringen'*

nemers die profiteren van goedkope Mexicaanse arbeidskrachten. Door het vrijhandels-

gegaan?

Donkers: 'Mijn beeld van Mexico is absoluut in positieve zin veranderd. Ik heb meer respect gekregen voor Mexico als cultuur en als volk. Hoe langer je kijkt, hoe meer symptomen je ziet van taatheid en eigenzinnigheid. Ik was er al twee keer geweest en heb een hele hoop andere Latijns-Amerikaanse landen bezocht, maar er is geen land waar ik zo van onder de indruk ben geraakt.'

Als journalist in de Derde Wereld neemt Donkers de ondankbare taak op zich steeds maar weer het slechte nieuws te brengen. Hoewel de toestanden die hij aantreft meestal volstrekt uitzichtloos zijn, weigert hij de hoop op te geven.

'Ik verzet me heel erg tegen cynisme. Als je cynisch wordt, houd je ook op met erover te berichten. Dan zeg je: "het zal altijd zo blijven, wat doet het ertoe. Ik ga een culinaire rubriek beginnen." Ik vind dat journalisten, en intellectuelen in het algemeen, de plicht hebben slecht nieuws te brengen. Ook al worden de mensen er doodmoe van.'

Maar ook voor Donkers zijn er grenzen aan de hoop. Voor Peru, dat hij in 1990 voor de VPRO bezocht, ziet hij geen enkel perspectief. 'Daar word ik dus echt beroerd van. Ik vond Peru zó deprimerend... De mensen leven er in een totaal uitzichtloze omgeving; het zal er nooit meer beter worden.'

Donkers wil het publiek wakker houden. 'De laatste jaren, sinds er geen grootscheepse guerillabewegingen meer zijn, denken de mensen hier: "Latijns-Amerika zal wel in orde zijn. Geen guerilla meer, nu ook democratie in Chili...prima, dat gaat goed daar." Het gaat helemaal niet goed! Mensen zijn er armer dan ooit tevoren!'

***'Ik wil altijd uitleggen
hoe de dingen ontstaan
zijn zoals ze zijn'***

'Sommige dingen lijken niet tot de mensen door te dringen. In Colombia zijn dé grote problemen: de coca-handel en het grootgrondbezit. Dat laatste is een factor die in Nederland geen aandacht krijgt. Als er twintig boeren tegen de muur worden gezet, zegt men: dat heeft de coca-maffia gedaan. Waarom zou de coca-maffia boeren tegen de muur zetten? Absolute onzin! Het zijn milities van grootgrondbezitters die dat doen, maar dat lijkt maar niet tot de Nederlandse pers door te dringen. Daar word ik wel eens moedeloos

Emiliano Zapata

van. Ik schrijf het in de NRC, toch een nette krant, en zeg het voor de VPRO, waar toch naar geluisterd wordt...

'Wat Mexico betreft: ik wordt er zó somber van dat het maar niet lukt om mensen in Nederland uit te leggen hoe de PRI in elkaar zit. Men denkt: "Mexico? Daar hoor je nooit iets over. Democratisch land." Maar het is geen democratisch land. Het is een veel rustiger land dan een hele hoop andere, maar het is *niet* democratisch.'

Donkers voornaamste drijfveer is zijn schier onuitputtelijke nieuwsgierigheid. 'Ik wil altijd uitleggen hoe de dingen ontstaan zijn zoals ze zijn. Daarvoor moet je veel ploegen en praten.' In zijn verhalen is de geschiedenis dan ook zelden afwezig; zodra hij kan, kiest hij voor een historische invalshoek. Hij probeert altijd heden en verleden met elkaar te verbinden. Heel soms gaat dat vanzelf. 'Het enige hoofdstuk dat ik nog moet schrijven voor het boekje over Mexico, gaat over onze speurtocht naar een 91-jarige medewerker van Zapata

boekje over Mexico, gaat over onze speurtocht naar een 91-jarige medewerker van Zapata [een van de helden van de Mexicaanse revolutie, sf]. Net op de dag dat we hem te pakken kregen, kwam het plan van president Salinas erdoor de *ejidos* af te schaffen. Die oude man zat achterin de auto te sputteren van woede. Dat soort mazzel heb je zelden; dan heb je geschiedenis en heden op zo een unieke manier bij elkaar, daar kan je eigenlijk alleen maar van dromen.'

Uitlegger en graver als hij is, kan Donkers zich verschrikkelijk ergeren aan luiere collega's die bijvoorbeeld naar Mexico gaan zonder ook maar Spaans te spreken. 'Dat is om gek van te worden; ze schrijven over een land zonder het minste geringste inzicht te geven over hoe de zaken in elkaar zitten, waardoor het ook helemaal niet beklijft.

'Toen ik in Ethiopië en Somalië was, zat ik op een gegeven moment in zo een zieken-

huis waar een paar honderd kindjes dood liggen te gaan. Dan denk je: dit heb ik nu al 800 keer op televisie gezien, maar al die keren heb ik nooit gezien hoe het *komt* dat het, ondanks al het geld dat we geven, voorlopig een uitzichtloze zaak is. Er wordt gespeeld op een beperkt soort sentiment: "Dit mogen we als wereldburgers niet laten gebeuren" - op zichzelf een juist uitgangspunt. Maar je zou het lenigen van onmiddellijke nood moeten combineren met het zoveel mogelijk verstreken van inzicht in het *ontstaan* van de dingen.'

Dan loop je wel het gevaar uiteindelijk te moeten concluderen dat de oorzaken hier in het Westen liggen.

Donkers: 'Dat is waar. Dat is een heel pijnlijk besef en daar zullen de mensen hier ook niet aan willen.'

ZANDPADWANDELING

Zij liep spaak
op spaak,
huppelend soms
over en langs
wegen
de grove
zandpaden ook
wel vluchtheuvels
genaamd, rond
de grenzen van
een verteerde
vissenvijver
geurende en
gekleurd naar
gestorven rampen.
Haar hand gegrepen
en gevormd tot masker
onderwijl een
volgende zoveelste
stap
richting
de evenaar
gelegen wens.
Maar kon niet meer
dan alleen verder
tollen in een
zandpadwandelning

Daphne